

УДК 338.27:658.8

Обозна В.В.

*аспірант кафедри менеджменту в галузях АПК
Сумського національного аграрного університету*

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ЗБУТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

JUSTIFICATION OF METHODOLOGICAL APPROACH TO FORECASTING SALES OF AGRICULTURAL PRODUCTION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні аспекти прогнозування реалізованої продукції на сільськогосподарських підприємствах України з урахуванням сезонності. Розглянуто теоретичні аспекти прогнозування. Проведено аналіз основних підходів до прогнозування в сучасних умовах господарювання. Визначено динаміку вартості продукції та лінію тренду. За допомогою трендової моделі здійснено прогнозування реалізації сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: прогнозування, методи прогнозування, індекс сезонності, лінія тренду, реалізація, сільськогосподарська продукція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные аспекты прогнозирования реализованной продукции на сельскохозяйственных предприятиях Украины с учетом сезонности. Рассмотрены теоретические аспекты прогнозирования. Проведен анализ основных подходов к прогнозированию в современных условиях хозяйствования. Определены динамика стоимости продукции и линия тренда. С помощью трендовой модели осуществлено прогнозирование реализации сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: прогнозирование, методы прогнозирования, индекс сезонности, линия тренда, реализация, сельскохозяйственная продукция.

ANNOTATION

In the article the basic aspects to forecast of the realized products were considered on the agricultural enterprises of Ukraine taking into account seasonality. There are considered theoretical aspects of forecasting. The provided analysis of the main approaches to forecast in the current economic conditions. The dynamics of cost of products and trend line were certain. Using the trend model, it forecasts of cost of realization of agricultural production.

Keywords: forecasting, methods of forecasting, index of seasonality, line of trend, realization, agricultural production.

Постановка проблеми. В ринкових умовах, в умовах жорсткої конкуренції кожне підприємство намагається передбачити результати своєї діяльності. Прогнозування є невід'ємним елементом збутової діяльності не лише сільськогосподарських підприємств, але й країни загалом. Підвищення точності прогнозу дасть можливість значно зменшити затрати та збільшити прибуток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині існує велика кількість методів та моделей прогнозування. Над цими питаннями працювали такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як, зокрема, Г.Дж. Болт, Дж. Бокс, Дж.С. Армстронг, С. Дібб, Л.В. Балабанова, С.В. Глівенко, В.Г. Глюшинський, Б.Г. Рябушкін, Є.М. Четиркін. Однак постає проблема під час вибору того чи іншого методу прогнозування, а також адаптації наявних методів до сучасних умов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити, що, незважаючи на значну кількість наукових праць та досягнень з цієї тематики, виникає проблема щодо того, який саме метод прогнозування застосовувати для конкретного підприємства, а також підвищення точності прогнозу, що приведе до зменшення витрат на логістику та збільшення прибутку.

Мета статті полягає в дослідженні методів прогнозування збуту та розробці прогнозу вартості реалізації продукції на сільськогосподарських підприємствах України на серпень 2017 року – липень 2018 року за допомогою побудови трендової моделі з урахуванням сезонних коливань.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки ефективна діяльність підприємств значною мірою визначається плануванням і прогнозуванням, тобто можливістю достовірно передбачати далеку і ближню перспективу свого розвитку. З розвитком і ускладненням ринку завдання прогнозування стає все більш складним і суперечливим. В таких умовах прийняття управлінських рішень і розробка управлінських впливів вимагає аналізу конкретних ситуацій. Особливо це стосується прогнозування обсягів продажу продукції, що визначає дохід від реалізації, а отже, формує кінцеві фінансові показники діяльності підприємства [1].

Прогнозування є важливим етапом в діяльності сільськогосподарських підприємств, адже від нього залежить її економічний успіх.

Прогнозування збуту передбачає моніторинг ситуації на ринку, детальний аналіз можливостей і загроз з боку маркетингового середовища, сильних і слабких сторін у сфері управління збутовою політикою підприємства [2, с. 88].

Прогнозування – це складний етап діагностики, необхідний для з'ясування тенденцій розвитку підприємства в умовах постійної зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища та пошуку раціональних заходів для підтримання стійкості його економічної поведінки. Сфера застосування методів прогнозування в економічній діагностиці досить широка. Вони використовуються для дослідження ринкової кон'юнктури, у системі прогнозування цін, нових продуктів і технологій, поведінки покупців на ринку [3].

Рис. 1. Методи прогнозування

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [2, с. 89–92; 3; 4; 5]

Метою прогнозування збуту є передбачення виникнення нових потреб у покупців, зміни їх переваг, структури попиту, основних мотивів здійснення купівлі тощо [2, с. 89]. З необхідністю прогнозування пов'язана як планова, так і практична робота фірми, тому кожний менеджер і фахівець з аналітичних досліджень повинен володіти основними навичками прикладного прогнозування. Як інструментарій під час прогнозування застосовується система методів, за допомогою яких аналізуються причинно-наслідкові параметри минулих тенденцій у діяльності підприємства, а за результатами аналізу формується зміни в перспективі соціально-економічного розвитку фірми [3].

Одне з найбільш важливих питань у процесі прогнозування стосується правильного вибору методу прогнозування.

Під методами прогнозування слід розуміти сукупність прийомів і способів мислення, що дають змогу на основі аналізу ретроспективних даних, екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) зв'язків об'єкта прогнозування, а також їхніх змін у межах розглянутого явища і процесу вивести судження певної вірогідності стосовно майбутнього розвитку об'єкта [4].

Методи прогнозування збуту можна поділити на такі дві групи [2, с. 89]: кількісні, якісні.

Більш детально методи прогнозування зображені на рис. 1.

Сьогодні науці відомо більше 150 методів і прийомів, які використовуються або запропоновані до використання у прогнозуванні. Кожен метод має свої особливості залежно від мети його використання і рівня проведених досліджень. Методи розрізняються також за науковою обґрунтованістю і призначенням. Вибір методів прогнозування здійснюється відповідно до характеру об'єкта і вимог, які висувуються до інформаційного забезпечення [4].

Також розроблено відповідні програмні пакети, але на практиці вони, на жаль, не завжди доступні звичайному користувачу, а водночас багато з цих проблем можна досить успішно вирішувати, використовуючи методи дослідження операцій, зокрема імітаційне моделювання, теорію ігор, регресійний та трендовий аналіз, реалізуючи ці алгоритми в широко відомому і поширеному пакеті прикладних програм "MS Excel" [6, с. 24].

Нами було розглянуто лінійний тренд на прикладі розрахунку прогнозу продаж в "Excel" по місяцях.

В цьому часовому ряду ми маємо дві змінні: час – місяці, та обсяг продажів у вартісному вираженні.

Рівняння лінійного тренду має такий вигляд (1) [7]:

$$y(t)=a+bt, \quad (1)$$

де y – це обсяг продажів;
 t – номер періоду (порядковий номер місяця);
 a – точка перетину з віссю y на графіку (мінімальний рівень);

b – значення, на яке збільшується наступне значення часового ряду.

За допомогою стандартної функції "Excel" – =ЛИНЕЙН(известные значения y , известные значения x , константа, статистика) [7] ми розраховували коефіцієнти лінійного тренда (табл. 1).

Розрахуємо для кожного періоду значення лінійного тренда (табл. 2).

Проаналізувавши дані по місяцях, можемо відзначити наявність сезонності. Збільшення реалізації продукції сільського господарства спостерігається в осінньо-зимовий період, причиною такої тенденції є те, що збір продукції в сільському господарстві відбувається в літньо-осінній період, до того ж підприємствам потрібен певний час на підготовку продукції до продажу, тобто її очищення, сушку тощо. Також варто зазначити, що нині досить мала кількість сільськогосподарських підприємств має потужності для зберігання продукції, тому і відзначається така сезонність продаж.

Щоб позбутися від сезонності даних, проведемо через їх графік лінію тренда (рис. 2).

Як бачимо з графіка, лінійний тренд реалізованої продукції за досліджуваній період описується таким рівнянням регресії:

$$y = 91\,662,49t + 23\,250\,023,04$$

Це означає, що в середньому щомісяця реалізація продукції сільського господарства зростала на 91 662,49 тис. грн.

Аналіз сезонності продажів дасть змогу ефективніше здійснювати управління збутовою діяльністю.

Варто зазначити, що однакові дії в різні періоди часу мають різну ефективність.

Розрахунок індексів сезонності можна зробити за формулою (2) [9]:

$$I_{s,t} = \frac{St}{\frac{1}{12} \sum_{t=1}^{12} St}, \quad (2)$$

де $I_{s,t}$ – індекс сезонності продажів для місяця t ;

St – обсяг продажу продукту в місяці t .

Отже, в табл. 3 розрахуємо індекс сезонності для кожного місяця року, а зобразимо його графічно на рис. 3.

Використовуючи функцію ПРЕДСКАЗ [10] та врахувавши в неї коефіцієнти сезонності, здійсимо помісячний прогноз продажів на основі оптимістичного та песимістичного прогнозу. Результати розрахунків подано у табл. 4.

Розробивши прогноз, ми визначили допустимі його верхні та нижні межі, тобто оптиміс-

Таблиця 1

Параметри рівняння лінійного тренда

Лінійний тренд	$y = bt + a$	b	a
		91662,49	23250023,04

Таблиця 2

Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за січень 2015 р. – липень 2017 р., а також розрахунок значення тренда

Рік	Місяць	Період (t)	Реалізовано продукції (тис. грн.)	Значення тренда
2015	січень	1	14 455 899,28	23341685,54
2015	лютий	2	18 402 026,00	23433348,03
2015	березень	3	19 275 211,24	23525010,53
2015	квітень	4	19 304 313,72	23616673,02
2015	травень	5	18 027 148,60	23708335,51
2015	червень	6	18 301 544,86	23799998,01
2015	липень	7	23 507 885,22	23891660,50
2015	серпень	8	24 716 605,72	23983323,00
2015	вересень	9	36 803 916,30	24074985,49
2015	жовтень	10	36 801 005,97	24166647,98
2015	листопад	11	37 051 862,00	24258310,48
2015	грудень	12	70 322 641,71	24349972,97
2016	січень	13	7 213 239,00	24441635,47
2016	лютий	14	14 193 157,07	24533297,96
2016	березень	15	15 897 811,19	24624960,45
2016	квітень	16	13 766 240,31	24716622,95
2016	травень	17	13 779 971,48	24808285,44
2016	червень	18	11 508 724,37	24899947,93
2016	липень	19	20 900 336,52	24991610,43
2016	серпень	20	25 504 767,43	25083272,92
2016	вересень	21	39 289 083,91	25174935,42
2016	жовтень	22	42 252 120,90	25266597,91
2016	листопад	23	37 496 856,24	25358260,40
2016	грудень	24	49 416 291,57	25449922,90
2017	січень	25	15 002 432,48	25541585,39
2017	лютий	26	19 869 016,79	25633247,89
2017	березень	27	23 133 933,59	25724910,38
2017	квітень	28	19 877 885,65	25816572,87
2017	травень	29	18 737 953,13	25908235,37
2017	червень	30	15 134 342,15	25999897,86
2017	липень	31	26 271 086,98	26091560,36
2017	серпень	32		26183222,85
2017	вересень	33		26274885,34
2017	жовтень	34		26366547,84
2017	листопад	35		26458210,33
2017	грудень	36		26549872,83
2018	січень	37		26641535,32
2018	лютий	38		26733197,81
2018	березень	39		26824860,31
2018	квітень	40		26916522,80
2018	травень	41		27008185,30
2018	червень	42		27099847,79
2018	липень	43		27191510,28

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

тичний та песимістичний прогноз. Такий прогноз дасть нам змогу ефективніше планувати діяльність на майбутні періоди.

Для того щоб побудувати ці прогнози, нами було розраховано допустиме відхилення від прогнозних значень, воно склало 11 255 800,3.

Цей показник ми розраховали за допомогою функції "Excel" ДОБЕРИТ (CONFIDENCE).

Отже, завдяки прогнозу реалізації сільськогосподарської продукції з урахуванням

сезонних коливань ми дійшли висновку, що за серпень-грудень 2017 року вартість реалізованої продукції зросте. Такий прогноз дає можливість підприємствам точніше планувати щомісячні продажі, ефективніше проводити рекламні компанії, планувати бюджет доходів і витрат.

Висновки. Прогноз відіграє важливу роль у плануванні й оцінюванні ефективності збутової діяльності.

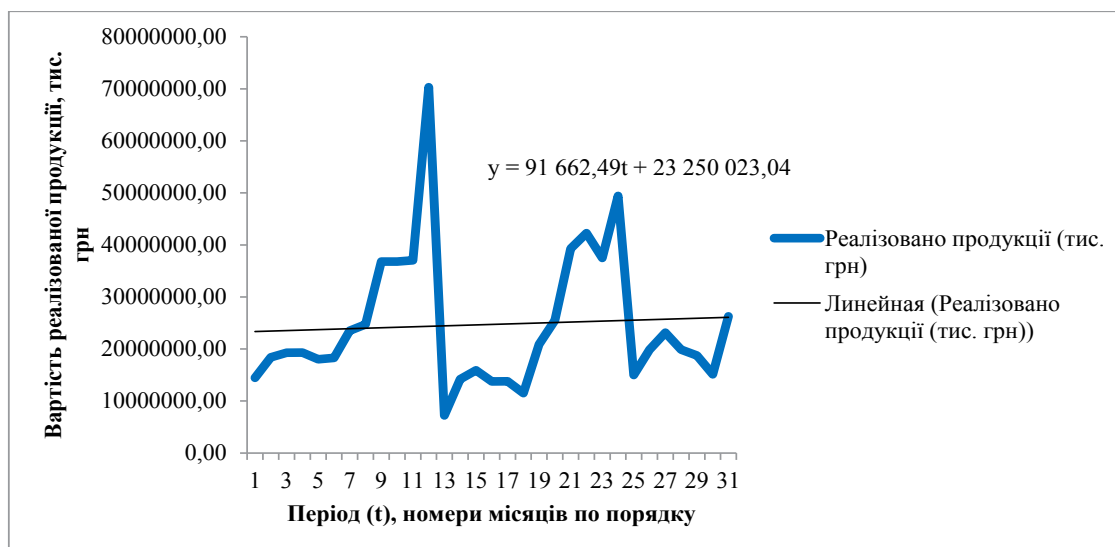

Рис. 2. Лінія тренда вартості реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами України за січень 2015 р. – липень 2017 р.

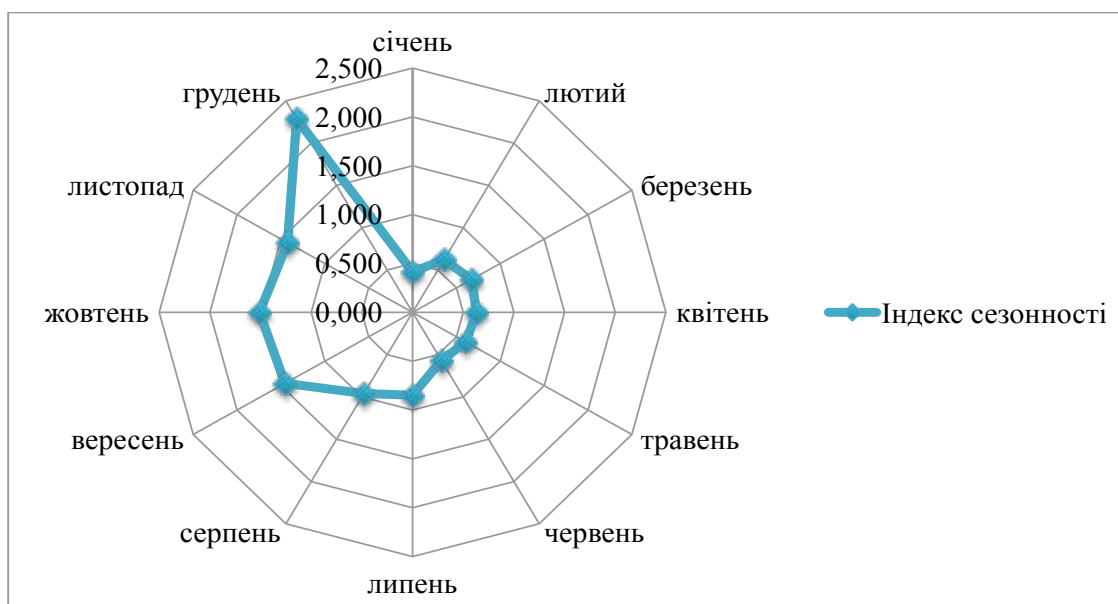

Рис. 3. Діаграма індексів сезонності

Таблиця 3
Розрахунок індексу сезонності вартості реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами України

Місяць	Індекс сезонності
січень	0,414
лютий	0,623
березень	0,672
квітень	0,632
травень	0,608
червень	0,569
липень	0,848
серпень	0,959
вересень	1,454
жовтень	1,510
листопад	1,424
грудень	2,287

Україна – один з найбільших експортерів зерна в світі, а тому все частіше виникають питання про те, скільки вирощувати, які сільськогосподарські культури, визначення ключових ринків збуту продукції. Відповіді на ці запитання дадуть змогу підвищити точність прогнозу реалізації сільськогосподарської продукції. А чим менша помилка прогнозу, тим менші витрати на зберігання та логістику, тим більший дохід.

Методи прогнозування не вичерпуються наведеними вище, тому для кожного підприємства важливо вибрати власний, найліпший саме для нього. Прогнози не можуть бути виконані з великою точністю, тому що існує безліч факторів, через які виникає невідповідність між реальністю та прогнозом. Під час прийняття управлінських рішень менеджери повинні бути

Таблиця 4

Прогноз вартості реалізованої продукції на серпень 2017 р. – липень 2018 р.

Рік	Місяць	Реалізовано продукції (тис. грн.)	Прогноз	Оптимістичний прогноз	Песимістичний прогноз
2017	січень	15 002 432,48			
2017	лютий	19 869 016,79			
2017	березень	23 133 933,59			
2017	квітень	19 877 885,65			
2017	травень	18 737 953,13			
2017	червень	15 134 342,15			
2017	липень	26 271 086,98	26 271 086,98	26 271 086,98	26 271 086,98
2017	серпень		25 122 473,23	36 378 273,54	13 866 672,93
2017	вересень		38 200 382,03	49 456 182,33	26 944 581,73
2017	жовтень		39 823 187,90	51 078 988,20	28 567 387,59
2017	листопад		37 687 344,87	48 943 145,17	26 431 544,56
2017	грудень		60 739 937,47	71 995 737,77	49 484 137,17
2018	січень		11 030 833,73	22 286 634,04	1 224 966,57
2018	лютий		16 651 083,89	27 906 884,19	5 395 283,59
2018	березень		18 024 750,43	29 280 550,74	6 768 950,13
2018	квітень		17 006 437,17	28 262 237,48	5 750 636,87
2018	травень		16 411 743,97	27 667 544,27	5 155 943,66
2018	червень		15 434 703,4	26 690 503,71	4 178 903,10
2018	липень		23 069 830,15	34 325 630,45	11 814 029,84

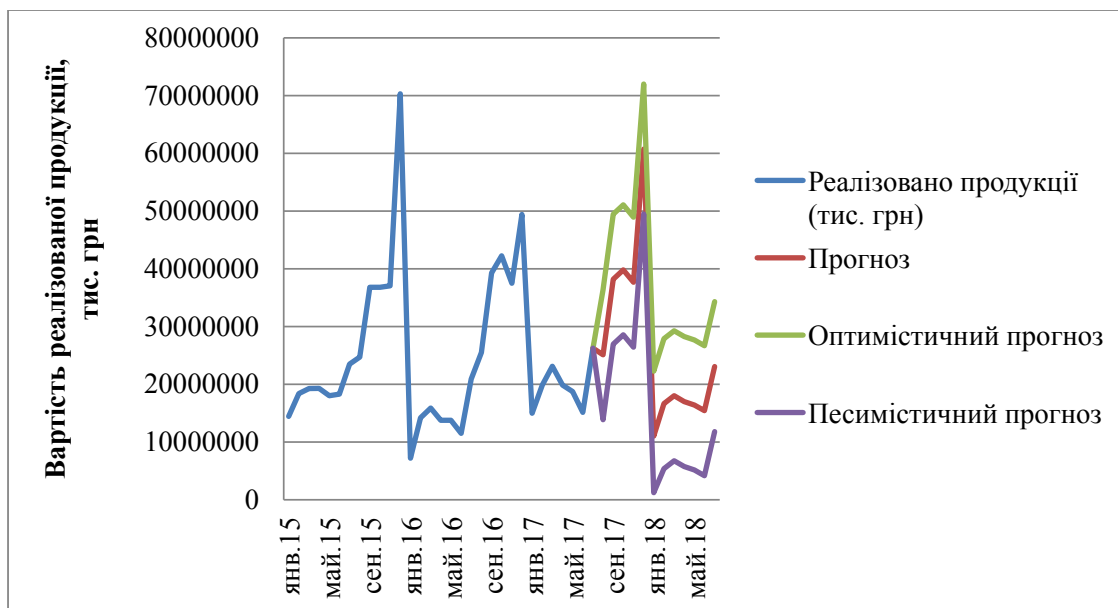

Рис. 4. Графічна інтерпретація прогнозу вартості реалізованої продукції

досить добре ознайомленими з методами прогнозування, що вони використовують. Це дасть їм змогу віднайти найефективніші рішення в сучасних умовах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Обґрунтування методичних підходів до прогнозування обсягів продажу продукції з сезонними коливаннями її реалізації / [С.А. Ус, Л.В. Тимошенко, М. Бальнов] // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_32.
2. Балабанова Л.В. Управління збутовою політикою : [навчальний посібник] / Л.В. Балабанова, Ю.П. Митрохіна – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 240 с.
3. Загорна Т.О. Економічна діагностика : [навчальний посібник] / Т.О. Загорна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebniks.net/book/263-ekonomichna-diagnostika-navchalnij-posibnik-zagorna-to.html>.
4. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : [навч. посіб.] / [Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська]. – К. : Знання, 2011. – 591 с. – (Вища освіта XXI століття) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.znannya.com.ua/>

- доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/6773-143-metodi-prognozuvannya.html>.
5. Економіко-математичне моделювання : [навчальний посібник] / за ред. О.Т. Івашука. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
 6. Гайдаєнко О.М. Прогнозування обсягів реалізації продукції на прикладі ТОВ «Цемент» / О.М. Гайдаєнко, Т.О. Курдіяшко // Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки. – 2017. – Вип. 1 (13). – С. 23–31. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5869/1>.
 7. Інформаційні системи та технології в управлінні організацією: методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт (для студентів 5 курсу денної форми навчання освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» і «магістр» спеціальності «Менеджмент організацій і адміністрування») / [В.П. Волков, Л.А. Горошкова, Д.А. Антонюк]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – 71 с.
 8. Державна служба статистики України. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2015 р. – липні 2017 р. (за місяцями) // Статистичні бюлетені. – К., 2015–2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rsp_bl.htm.
 9. Колісник М.В. Методи прогнозування продажів / М.В. Колісник // Innovations.com: Проект для інноваційних менеджерів. – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.innovations.com.ua/uk/articles/4/19/669>.
 10. Прогноз продаж в Excel [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.excel-vba.ru/chto-umeet-excel/prognoz-prodazh-v-excel>.